

Semih Gümüş
Öykünün Bahçesi

Öykünün Anlamı Nerede?

İnsan kendini arama bilincine vardığında, toplumsal bir kuşatma içinde olduğunu da görür. Ürkütücü gelir bu. Dışındaki değerlerin kendi değerlerini bastırduğu yerde yüzünü aydınlığa çeviremediğini görmenin tedirginliğini yaşar.

Bunun farkında olan da var, elbette olmayan da. Toplumsal olanı tek yaşam biçimi sanmanın karanlığını aydınlatan edebiyat, insana içinde bulunduğu durumun farkında olma bilincini kazandırır.

“Ben neredeyim?” diye sorarken ilkin, uyanışın ta kendisiyle tanışmış olur. Yaşadığı dünyanın gerçekleriyle yüz yüze kalmak insanın benliğini dışavurur, ama hâlâ kendinin değildir benliği. Toplumsal değerlerden, genel özelliklerden, bütüncül düşünme biçiminden kurtulup derine inmek, dolayısıyla kendi gizlerini keşfetmek, ancak hayatın ayrıntılarını yaşamakla olasıdır. İnsan ayrıntılarda bulur bireyliğini, ortalamanın üstüne oradan çıkar, sıradanlıktan kurtulup zenginleşir.

Öykünün anlamı budur işte: *hayatın ayrıntılarının sanatı*. Romanın bütünüyle kavraması olanaksız ayrıntılar, öykünün asıl etmenleri olduğu gibi, insana iki düzeyde kazandırır: Kendini keşfedip yaşamaya başladıkça zenginleşen insan, dışındaki hayatın da görünürde olandan bambaşka bir derinlik, anlam, zenginlik taşıdığını görmeye başlar.

Virginia Woolf, öyküden söz ederken, “Bu kısa parçaların öyle bir özelliği vardır ki, bunlar bütünlüğe ve kendisiyle uyum içinde olan bir zihne gereksinim duyar,” diyor.

Bu gözlemdeki duyarlığı atlamayalım. Öykü, hayata öyle ince bir ayarla yaklaşır ki toplumun bütününe gözetken bakış açılarının ötesinde, insan zihnindeki karşılıklarını, zihnin kıvrımlarında yaşayan sayısız ayrıntıyla özdeşliğini bulur.

“Hangi insanın zihni?” sorusu gelir burada. Sürekli okuma kültürüyle eğitilmemiş insanın zihnindeki ayrıntı hücrelerinin sayısı, kuşku yok ki edebiyatla içli dışlı insaninkinden azdır. Demek ki öykü, ayrıntılarla beslediği beynin düşünme işlevini üst düzeylere çıkarır. *Çok öykü okuyan çok düşünür.*

Roman tembellik yaratır diyemem, romanı sevdiğim için. Gelgelelim, insanı ister istemez dışadönük tutması, hep başkalarının dünyasını paylaşmaya çağırması, insan zihninin yüzeydeki kıvrımlarında dolanıp içselleştirilemeden akıp gitmesi de romanın öyküden farkını gösteren, daha doğrusu öyküye yenik düştüğü noktalar.

İçinde yuvarlanıp gittiğimiz modern ve postmodern zamanlarda (ikisini bir arada yaşıyoruz), insanın kendi benliğini bulmakta çektiği güçlüklerin nedeni parçalanıp durmak ve toparlanamamak değil mi? Bu hayatın romanını yaratmak kolay değil, ama insanın parçalandığı her anın öyküsü yazılabilir ve yazılanların öncekilerden bambaşka olacağına da kuşku yoktur. Parça parça dağılıp yeniden yola düzülen hayatın tedirginliğini en iyi öykü anlatabilirdi.

1990'ların ikinci yarısından sonra kartopu gibi büyüyen öykü tutkusunun nedenlerini açıklamak hep zor oldu, ama sanırım öyküyü anlamlı ve işlevli kılan da bu parça etkisinin insanın belleğini, bilincini, yüreğini yakmasıydı. Bunu daha tam ve açık biçimde Nadine Gordimer anlatıyor:

“Öykü, parçalanmış ve huzursuz bir türdür; mayanın tutması ya da tutmaması sorundur; işte belki de bu nedenledir ki, öykü -en iyi biçimde, sezgi parlamalarıyla aldırılmazlığa varan hipnoz durumlarının art arda gelmesi denebilecek olan- modern bilince uygun düşer.”

Romanın, modern zamanların başlangıcındaki bilince uygun düşünün günümüzün parçalanmış zamanlarını kavramakta zorlandığı biçiminde bir düşünceyi epeydir tartıyorum. Denebilir ki kuruluş zamanlarının türü olarak roman, hep yükseğe çıkarken yıkılış ve çözülme dönemleri öyküyü -ya da şiiri- çıkarır öne. Ortaklaşa ve bütüncül olanı paylaşan romanın karşısındaki kıyıda durur öykü ve o, hayatın ötesine geçip insan zihninin akıldışına yatkınlığını tutar elinde.

Günümüzün insan bilincini duygulardan arındıran doğası da modern öykünün kurucularından sayılır. Sonunda, insanı en acı yazgıları içinde bile yalıtılmış, çıplak *bir anlam* olarak verebilmenin yolu öyküden geçer.

Roman, aykırı biçimlerinde bile duygu kuyusunun başında beklemekten kurtulamaz. Bir genelleme değil de genellikle doğru olana gönderme olarak okunabilir şu örnek: Öykünün, “Üzıldüm, sonra yürüdüm,” serinkanlılığında kurabileceği bir cümleyi, romanın, “Üzıldüm, sonra ağladım,” duygusallığında kurmak zorunda kalmasının nedeni, “üzüntü”yü orada öylece bırakmasının olanaksızlığıyla sürekli yüz yüze durmasıdır. Kendi olmaktan çok, başkasıdır bugünün romanı.

Öykünün anlamını yüceltenler öykücüler değil, parçalanmış hayatımızın çoğalttığı ayrıntılar. Her düğümünden bir öykü çıkıyorsa, yazarın da üstünde yürüdüğü kumaşın değerini iyi bilmesi gerekir.